

Josef Šaur

Jan Evangelista Purkyně a Lužičtí Srbové Příspěvek k česko-lužickosrbským vztahům

Česko-lužickosrbské vztahy byly v minulosti již mnohokrát zkoumány a o této tematice vznikla řada prací. Může se zdát, že se jedná o téma badatelsky vyčerpané, k němuž již nelze mnoho co dodat, opak je však pravdou. Purkyňův přírodovědecký a lékařský přínos byl často nesprávně přenášén i na jeho slavistickou činnost, což vedlo k jejímu přeceňování.¹ Následující studie si proto klade za cíl vyličení a kritické zhodnocení Purkyňova vztahu k Lužickým Srbům.

Purkyňovy kontakty s Lužickými Srby nebyly zvláště široké. Omezovaly se jen na několik osob (především na J. A. Smolera) a časově na druhou polovinu jeho působení ve Vratislavi, kam Purkyně přišel na počátku 20. let 19. století. Zpočátku se musel potýkat s nesouhlasem některých univerzitních kolegů s jeho jmenováním. Svoji pozici však obhájil a později dokonce prosadil vybudování fyziologického ústavu (prvního na světě).² Ovšem slavistické zájmy, kterým se věnoval již v Praze, musel odložit na nějakou dobu stranou. Druhá polovina 30. let 19. století přinesla dočasně uvolnění politických poměrů, což vedlo k oživení intelektuálního života na Poznaňsku. V duchovním ruchu tohoto období se pak mohly uplatnit i slovanofilské tendence, k jejímž výsledkům patřilo i založení studentského slovanského literárního spolku (*Towarzystwo Literacko-Słowiańskie*) na univerzitě ve Vratislavi v roce 1836. Vedení i odpovědnost za jeho činnost na sebe vzal Purkyně. Podle stanov byl sice spolek přístupný studentům všech národností, ale na jeho činnosti se podíleli především Poláci.³

V období zmíněných slovanských aktivit přišel do Vratislavi roku 1836 na studia evangelické teologie Jan Arnošt Smoler. Původně chtěl na lipskou univerzitu, avšak nařízení, zakazující pruským poddaným navštěvovat saské vysoké školy, mu to znemožnilo. Vratislav si vybral kvůli zde studujícím Polákům a polština byla také prvním cizím slovanským jazykem, se kterým se seznámil. Ve Vratislavi pobývalo společně se Smolerem šest Lužičanů. Adolf Rösler, Němec, ale lužický patriot původem ze Zhořelce, inicioval vznik studentského spolku s jazykovým a kulturním posláním. Do spolku se přihlásili i Němci pocházející z Lužice (např. K. Prätorius z Wojerec), což Rösler i Smoler uvítali, protože jednak mohl mít spolek více členů a jednak nemohl být podezírán z přílišného slovanství. Roku 1838 vzniklo *Towarstwo za lužiske stawizny a řeč* (*Spolek pro lužickosrbské dějiny a jazyk*) se čtyřmi sekcemi: lužickosrbskou, německou, zeměpisnou a historickou. Prvním předsedou se stal A. Rösler; Smoler zaujal post sekretáře. Záštitu nad tímto sdružením držel zprvu profesor historie Gustav Adolf Stenzel, známý zájmem o lužické dějiny, od roku 1841 pak Purkyně.⁴

¹ Srov. Kudělka, M. (ed.): Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X. Slavistické práce. Praha 1968, s. 44–45. Václav Žáček v monografii o Purkyňovi dokonce tvrdil, že by Smolerova a Jordanova činnost a její úspěšnost byla nemyslitelná bez Purkyňova iniciativního a aktivního zasahování (sic!). Žáček, V.: Jan Evangelista Purkyně. Praha 1987, s. 155.

² K zásluhám Purkyňě o rozvoj lékařství během vratslavského působení srov.: tamtéž, s. 52–80.

³ Mikulka, J.: Slovanství a polská společnost v XIX. století. Praha 1984, s. 70–71; Pelikán, J.: Purkyňova spolupráce s Poláky. In: Petr, J. (ed.): Z česko-polských jazykových a literárních styků. Praha 1988, s. 107–108.

⁴ K dějinám spolku srov. Musiat, S.: Sorbische/Wendische Vereine 1716–1937. Budyšin 2001, s. 42–45; Cyž, J.: Wrocławskie akademiske towarzystwo za stawizny a řeč. Rozhled 18, 1968,

Na půdě zmíněného spolku přednesl Smoler referát o lužickosrbských lidových písních.⁵ Purkyně nebyl v této době ve Vratislavi, ale po návratu se doslechl o spolku a pozval Smolera k sobě domů, aby se od něj něco dozvěděl o Lužických Srbech.⁶ Posléze ho Purkyně vybídl k pravidelným nedělním návštěvám, aby se společně s několika polskými studenty učil češtinu. Purkyně často a rád zval slovanské studenty k sobě domů. Po těžkostech se získáním vyhovující fyziologické učebny vedl semináře ve svém bytě, a to až do vystavění budovy fyziologického ústavu v letech 1838–1840. Podobně v jeho bytě v podstatě sídlilo *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie*.

Léta 1838–1839 (tj. od prvního setkání Smolera s Purkyněm až do ukončení Smoleroých teologických studií) byly obdobím největšího Purkyňova vlivu na mladého Lužického Srba. Smoler se učil dvěma slovanským jazykům, k čemuž ho již dříve nabádali další vratislavští profesori G. A. Stenzel a August Heinrich Hoffman von Fallersleben.⁷ Sám na to vzpomínal: „*Polští přátelé seznámili jej s polskou kulturou, Purkyně s českou a Purkyňova knihovna otevřela mu cestu k literaturám všech Slovanů.*“⁸ Jak bohatá byla Purkyňova knihovna v roce 1838, resp. 1839, dnes již nemůžeme zjistit, avšak známe její stav v době Purkyňovy smrti ze zápisu pořízeného pro dědické řízení.⁹ Jeho knihovna měla takřka legendární pověst a v Purkyňově přijaté korespondenci z počátku 40. let 19. století často nacházíme žádosti o zapůjčení knih. Můžeme proto předpokládat, že poskytovala Smolerovi dostatek studijního materiálu.¹⁰ Nelze však její význam a vliv přeceňovat. Např. Šafaříkovy *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* znal Smoler již z gymnazijního období, kdy mu práci zapůjčil Handrij Zejler.

Purkyně nadchl Smolera pro Kollárovu ideu slovanské vzájemnosti, kterou sám zastával. Profesorův vliv však záhy ochabl. V srpnu 1839 opustil Smoler Vratislav a další dva roky si pouze dopisovali. Roku 1839 navštívil Lužici Ľudovít Štúr a brzy nato si začal psát se Smoleroem. Nedlouho poté se Smoler zkontaktoval i s Kollárem. V únoru 1839 cestoval přes Vratislav moskevský historik Michail Petrovič Pogodin, který navštívil Purkyně, u něhož mu byl mezi jinými představen i mladý Smoler. Téhož roku se

s. 25–31 a 52–61; Kunze, P.: Die preußische Sorbenpolitik 1815–1847. Budyšin 1978, s. 135–137; Cyž, J.: Něktore dokumenty Wróclawského akademického towarzystwa za stawizny a řeč. Lětopis A 20, 1973, 2, s. 229–239.

⁵ V. Žáček v Purkyňově biografii napsal, že Smoler později vydal lidové písně v rámci vratislavského Towarstwa, což je omyl. V Žáčkově knize lze najít v souvislosti s Lužickými Srby takových omylů více. Srov. Žáček, V.: Jan Evangelista Purkyně. Praha 1987.

⁶ Srov. Autobiografija J. A. Smolera. Časopis Mačicy Serbskeje (ČMS) 1917, s. 7; Viz též český překlad Černý, A.: Vlastní životopis Jana Arnošta Smolera. Slovanský přehled, 12, 1909/1910, s. 62.

⁷ Kunze, P.: Jan Arnošt Smoler. Ein Leben für sein Volk. Budyšin 1995, s. 25–26.

⁸ Černý, A.: Vlastní životopis Jana Arnošta Smolera. Slovanský přehled, 12, 1909/1910, s. 63.

⁹ Purkyňova knihovna měla podle seznamu pozůstalostního řízení 5802 děl (ve 8626 svazcích). Podrobněji srov. Sajner, J. – Žilka, S.: Vztah Jana Ev. Purkyně k Lužickým Srbům ve světle jeho knihovny. Lětopis A 16, 1969, 1, s. 132–136.

¹⁰ O Purkyňově knihovně se zmiňuje i Srezněvskij v dopise F. S. Jeveckému: „...а библиотека его, очень богата книгами и повременными изданиями на всех возможных славянских наречиях, открыта всем молодым любителям славянства в Воротиславе, и славянского путешественника, оставившего от хода своей отечественной литературы, займет не на один час...“ Francev, V. A.: K biografii češskago slavjanofila Jana Jev. Purkini. Něizdannyye měloči. Varšava 1914, s. 4.

u Purkyně zastavil i slavista Osip Maximovič Bodjanskij, s nímž se Smoler seznámil a kterému později (1842) dělal průvodce po Lužici.

Korespondence Smolera s Purkyněm není rozsáhlá; čítá pět Smolerových dopisů a jednu dochovanou Purkyňovu odpověď. Pisemný styk obou obrozenců zahájil Smolerův dopis z 11. prosince 1839 z Łazu. Informoval Purkyně o dobrém přijetí své pravopisné reformy¹¹ členy budyšínského a lipského spolku a některými dalšími jednotlivci jako výraz slovanského sblížení. Zároveň se s přáteli zdokonaloval na základě novin v češtině a polštině. Tou dobou stále pracoval na lužickosrbských lidových písních a prosil Purkyně o zaslání sbírky slovanských lidových písní, které si objednal v Praze, ale zatím je neobdržel. Dále žádal o zapůjčení českého a polského slovníku, aby všemu dobře rozuměl. Zmínil, že má sice slovník sestavený Karlem Ignácem Thámem, ten však neobsahuje aktuální slovní zásobu.¹² Všechny Smolerovy dopisy z této doby nesou známky pravopisného hledání. Smoler užíval nejednotný pravopis, aby si sám ujasnil budoucí normu. V jednom lužickosrbském dopisu dokonce použil azbuku.¹³

Purkyně odpověděl německy 24. února 1840. Vyjádřil naději, že brzy vyjde nový česko-německý slovník. Prozatím se měl Smoler spokojit s Thámovým, avšak podotkl, že pro starší českou literaturu je nezbytný. Po T. Wernačovi (Lužickém Srbovi, studentu teologie) poslal Smolerovi požadovanou sbírku ruských národních písní i s melodiemi.¹⁴ Dále napsal, že požádal Šafaříka, aby pomohl Smolerovi se získáním objednaných knih.¹⁵ Bohužel předpokládaný dopis Šafaříkovi z 21. února 1840 se nedochoval, takže nevíme, co přesně mu Purkyně o Smolerovi napsal. Známe však Šafaříkovu reakci, v níž si postesk, že podobných stížností na problémy se získáním českých knih má před sebou více a doporučil, aby se Smoler obrátil na někoho jiného (např. Amerlinga nebo Staňka).¹⁶ Ještě než odpověděl Šafařík Purkyňovi, psal již Smoler Jordanovi do Prahy (5. března 1840) o Šafaříkovu adresu a úplný titul. Purkyně nejspíš Smolerovi nevyřídil nebo nestihl vyříditi obsah Šafaříkovy odpovědi, protože koncem března (29.) psal Smoler Leopoldovi Hauptovi do Zhofelce, že jim Šafařík pomůže opatřit české knihy,¹⁷ za

¹¹ Jednalo se o tzv. analogický pravopis, který byl ještě dále upravován. Srov. Páta, J.: Jak se vyvíjel dnešní spisovný lužickosrbský jazyk. In: Lužické statí. Praha 1937, s. 69–72.

¹² Literární archiv Památníku národního písemnictví (LAPNP), fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, dopis z 11. 12. 1839.

¹³ Srov. Smolerovy otištěné dopisy a komentáře k nim v pracích Josefa Páty: Páta, J.: Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové. In: Němec, B. (red.): Jan Ev. Purkyně 1787–1937. Praha 1937, s. 260–285; Týž: Z českého listowanja J. E. Smolerja. Přinošk k stawiznam česko-serbskich počahow. Časopis Mačicy Serbskeje 1918, s. 49–100 a ČMS 1919, s. 1–112; Týž: Dodawk k čěskemu listowanju J. A. Smolerja. ČMS 1922, s. 71–80.

¹⁴ Srov. Wernačův dopis J. A. Smolerovi z 22. 3. 1840. In: Cyž, J.: J. A. Smolerowe listowanje z „Młodej Serbskej“ (I. džěl). Lětopis A 22, 1976, 1, s. 105. Dodnes není jasné, které vydání ruských písní Purkyně Smolerovi poslal. Srov. rozdílné hypotézy J. Cyže a J. Páty uvedené v citovaných edicích Smolerovy korespondence.

¹⁵ Doslova Purkyně napsal: „*Ich habe vor dreien Tagen an Herrn Schaffarik in Prag geschrieben und ihm Ihre Angelegenheit in Bezug Ihres litterarischen Bedürfnisses vorgetragen und ihm angekündigt, dass ich Sie auffordern werde, an ihn zu schreiben; ich kenne ihn als einen sehr zuverlässigen Mann und einen eifrigen Freund der Nation.*“ Serbski kulturny archiw (SKA), MS XLV 1 A, č. 209.

¹⁶ Dopis J. P. Šafaříka J. E. Purkyňovi z 18. 3. 1840. In: Jedlička, J. (ed.): Jana Ev. Purkyně korespondence I. Praha 1920, s. 39–40.

¹⁷ Korespondence Smolera s Hauptem srov. Cyž, J.: Smolers Korrespondenzen mit A. Rösler, L. Haupt und J. M. Gebhardt. Lětopis B 21, 1974, 2, s. 152–154.

což mu hodlal poslat mapu srbské Lužice. Nakonec Smoler napsal Šafaříkovi až 8. května 1841, tedy téměř za rok a půl.¹⁸

Taktéž se Purkyně v dopisu z 24. února 1840 zmínil, že připomněl Wacławowi A. Maciejowskému slib o ruských textech. V tomto případě se Purkyňova korespondence dochovala a 24. prosince 1839 psal Maciejowskému: „*Dnes jsem právě obdržel list sorabský od našeho Smoleře, který Vám zde přikládám, abyste se na oči přesvědčil o statném se chování toho hodného hochu. On Vás tam upomíná o jakýs ruský časopis, co jste mu prý připověděl. Já mu pošlu z jeho pomoci Jungmanna, zvláště proto, aby se co nejdřív sorabský slovník, k němuž farář Seiler (co vydal vendickou gramatiku) velké přípravy má, vyhotovil.*“¹⁹ Nakonec Purkyně Jungmannův slovník neposlal, nejspíš kvůli přepravním potížím s objemnou pětidílnou prací. S Maciejowským se Smoler seznámil na podzim 1839, když navštívil Laz a Zhořelec. Nelze sice vinou nedochovaných dopisů dokázat, že jej na Smolera upozornil Purkyně, avšak zdá se to pravděpodobné.

Další dopis ze vzájemné korespondence mezi Smolerem a Purkyněm pocházel od Smolera. Byl psán ze Zhořelce a datován 16. června 1841.²⁰ Společně s ním poslal Purkyňovi i svoji konverzační příručku *Mały Serb aby Serske a Njemske Rosmlówenja* a prosil o její zrecenzování v polském či jiném slovanském časopise. Purkyně sice nepsal žádnou recenzi, ale informoval o Smolerových aktivitách vydavatele rusko-polského časopisu *Dennica-Jutrzenka* Piotra P. Dubrovského. Purkyňův dopis z 10. února 1842 se nedochoval, ale Dubrovskij jeho fragment otiskl v šestém čísle časopisu.²¹ Stejným způsobem (tj. přetiskem části dopisu) byli čtenáři *Dennici-Jutrzenky* seznámeni i s vydáváním Jordanova časopisu *Jutrnička* v Budyšině a prací Korle Awgusta Mosaka-Kłosopólského na překladu Šafaříkových *Slovanských starožitností*. Vzhledem k tomu, že *Dennica-Jutrzenka* měla pouhých 29 předplatitelů (s mnohými z nich se znal jak Purkyně, tak Smoler) a po dvou letech bylo ukončeno její vydávání, nemohly Purkyněm zasláné informace oslovit širší čtenářské publikum.

Dále se Smoler v dopise ze 16. června 1841 zmínil, že se chce brzy vrátit do Vratislavi, protože se měla otvírat na tamní univerzitě katedra slovanských jazyků (kde působil jako první profesor František Ladislav Čelakovský). Zajímavou informací je i zpráva o návštěvě Izmaila Ivanoviče Srezněvského v Lužici nebo o vypracování mapy Lužice pro Pavla Josefa Šafaříka, který tehdy pracoval na etnografické mapě Slovanů (vyšlo jako příloha *Slovanského národopisu*). O urychlené zaslání mapy žádal Smolera již L. Štúr v dopise z 17. března 1840. Dokládá to, jak široké kontakty měl mladý Smoler. Jan Cyž zastával názor, že I. I. Srezněvskij upozornil na Smolera Purkyně,²² u něhož ruský slavista pobýval. Po té odjel Srezněvskij do Zhořelce za Hauptem a hlavně za Smolerem, který se stal jeho průvodcem po Lužici. Oba se spřátelili a jejich celoživotní přátelství Smolerovi v mnohém pomohlo.²³

¹⁸ Srov. Cyž, J.: Smolerjowa korespondenca z českými a slowakskými wótčincami. *Lětopis A* 17, 1970, 2, s. 243–247.

¹⁹ Opatrny, J. W. (ed.): *Korespondencja Polaków z Janem Ewangelistą Purkyniem*. Wrocław 1969, s. 350.

²⁰ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, dopis z 16. 6. 1841.

²¹ Kardyni-Pelikánová, J.: Styky Jana Ev. Purkyně s časopisy „Tygodnik Literacki“ a „Dennica Jutrzenka“. *Slezský sborník* 60, 1962, s. 85.

²² Cyž, J.: Jan Arnošt Smoler. *Žiwjenje a skutkowanje serbskeho wótčince*. Budyšin 1975, s. 75–81.

²³ Páta, J.: *Úvod do studia lužickosrbského písemnictví*. Praha 1925, s. 95.

Na konci léta 1841 se Smoler vrátil do Vratislavi, aby zde zahájil studium slavistiky. Po příjezdu se po dvouletém odloučení opět setkal s Purkyněm, který mu nabídl místo domácího učitele a vychovatele pro své dva syny (Karla a Emanuela) a pořadatele rozsáhlé knihovny, neboť předchozí vykonavatel tohoto povolání Polák Alexander Szukiewicz ukončil studia. Zhruba od 5. září 1841 bydlel Smoler u Purkyně.

Počátkem září 1841 plánoval Purkyně cestu do Prahy a Vídně. Do Čech cestoval přes Budyšín, Zhořelec a Drážďany, aby osobně poznal poměry v Lužici. 11. září dorazil do Zhořelce, kde se setkal s L. Hauptem, který ukázal Purkynovi zdejší knihovnu; také spolu vykonali výlet na horu Landeskrone.²⁴ O den později pobýval v Budyšíně, kde se setkal s městským radou Bjedrichem Adolfem Klinem a farářem Arnoštem Bohuwěrem Jakubem, s nimiž hovořil o perspektivách Lužických Srbů.²⁵ Purkyně byl Smolerovým prostřednictvím seznámen s činností spolku *Societas Slavica Budissinensis*, a proto se neopomenul setkat s jeho tehdejšími předsedou Křesćanem Bohuwěrem Pfulem,²⁶ kterého na Purkynův příjezd písemně upozornil Smoler.²⁷

Na podzim 1841 odjel Purkyně do Poznaň, odkud písemně prosil Smolera 22. října o zaslání 3. sešitu *Časopisu Českého musea* do hostince *U zlaté husy*; ten jeho prosbě obratem vyhověl. Smoler si o obou listech poznamenal do svých zápisků o korespondenci jen pět řádků. Dopisy pravděpodobně neobsahovaly žádné další podstatné informace, neboť se oba muži viděli nedlouho před tím a měli se setkat i krátce poté, a to ve Vratislavi.²⁸

Vinou úředních průtahů se zahájení výuky slavistiky oddalovalo, což Smoler využil k práci nad svými nedokončenými díly. Nakonec ve Vratislavi nezůstal a v květnu 1842, tedy krátce po příjezdu F. L. Čelakovského, odjel opět do Lužice (do Zhořelce), odkud poslal 31. července 1842 Purkynovi dopis. Soustředil se na vydání druhého dílu práce *Pjesnički Hornych a Delnych Lužiskich Serbow* (dále jen *Pjesnički*) věnovaného Dolní Lužici. Dopis napsal dolnolužicky, „aby pokazal, až som tam teke njeco nahu-knul“, byť – jak upozorňuje Josef Páta – s jistými jazykovými problémy.²⁹ Oproti předpokladu se v Lužici zdržel, neboť šest týdnů provázal dalšího významného slavistu O. M. Boďanského. V souvislosti s tím zmínil, že spolu viděli české rukopisy v Žitavě, Ochranově a Budyšíně. Žitavský rukopis viděl již Dobrovský a o budyšinském informoval Srezněvskij, avšak ochranovský měl být neznámý, doplňoval Smoler. Dále prosil o přeposílání vratislavské korespondence včetně Šemberovy adresy, kterému chtěl napsat. Smolerovy slovanské kontakty se každým rokem výrazně rozrůstaly. Na konec dopisu připojil pozdrav oběma Purkynovým synům a Čelakovskému, kterému se zároveň omlouval za absenci na přednáškách, což si hodlal vynahradiť v zimním semestru.³⁰

²⁴ Srov. korespondenci Haupta se Smolerem, konkrétně dopisy z 10. 9. 1841 a 17. 9. 1841. In: Cyž, J.: Smolers Korrespondenzen mit A. Rösler, L. Haupt und J. M. Gebhardt. Lětopis B 21, 1974, 2, s. 156–157.

²⁵ Srov. Kunze, P.: Jan Arnošt Smoler. Ein Leben für sein Volk. Budyšín 1995, s. 54.

²⁶ Petr, J.: Křesćan Bohuwěr Pful. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho prócowarja. Budyšín 1979, s. 38.

²⁷ Dopis J. A. Smolera K. B. Pfulovi z 10. 9. 1841. In: Cyž, J.: J. A. Smolerowe listowanje z „Młodziej Serbskej“ (II. dzěl). Lětopis A 23, 1976, 1, s. 116.

²⁸ SKA, MS XLV 1 A, č. 402 a 403; též srov. Cyž, J.: Smolerjowa korespondenca z českými a slowakskými wótčincami. Lětopis A 17, 1970, 1, s. 249.

²⁹ Srov. Páta, J.: Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové. In: Němec, B. (red.): Jan Ev. Purkyně 1787–1937. Praha 1937, s. 274 (pozn. pod čarou 26).

³⁰ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, dopis z 31. 7. 1842.

Proti předpokladům se ve Zhořelci zdržel, jak se dozvídáme z předposledního dopisu napsaného 27. října 1842, a to opět dolnolužicky. Jako důvod svého zdržení uvedl protahované vydávání druhého dílu *Pjesniček*. Dále radostně oznamoval, že pruský král Fridrich Vilém IV. přijal jeho knihu i s věnováním, od čehož si do budoucna slíboval zlepšení situace v Lužici. Posteskl si nad problémem s novým pravopisem. Na konci dopisu prosil Smoler o zaslání adresy vydavatele varšavského polsko-ruského časopisu *Dennica-Jutrzenka* P. P. Dubrovského.³¹ Smolerovo jméno můžeme nalézt v Purkyněvě korespondenci s Dubrovským již v červnu 1842, kdy vydavatel *Dennici-Jutrzenky* písemně požádal Purkyně, aby vyřídil pozdravy Smolerovi, od kterého netrpělivě očekával odpověď. Snad chtěl taktně naznačit Purkynovi, aby Smolera pobídl k napsání dopisu. Jestli to učinil, nevíme. Smolerovo jméno najdeme i v dalších Dubrovského dopisech v souvislosti s uveřejňováním úryvků z lužického překladu *Rukopisu královédvorského*. Později byl Smoler zmiňován i v dopisech Dubrovského s Čelakovským.³²

Začteme-li se do Smolerovy korespondence s Purkyněm podrobně, nenacházíme prohlubování Purkyněva vlivu na Smolera, ale naopak zjišťujeme, že jeho vliv stagnoval či dokonce upadal. Purkyně se pro Smolera stal prostředníkem v rozvíjení slovanských kontaktů a nikoliv jejich cílem. V každém dopise Smoler Purkyně o něco žádal; buď o knihu nebo o adresu jiného obrozence. Smoler si postupně uvědomoval, že pro další rozvíjení jeho slavistických snah není Purkyně nejlepším učitelem. V porovnání s ostatními osobnostmi, s nimiž udržoval Smoler kontakt, měl Purkyně menší znalosti slovanské problematiky. Navíc Smoler považoval za klíčové informovat o dění v Lužici ostatní Slované a v tom mu mohly značně pomoci české časopisy vydávané v Praze. Jelikož už měl přímý kontakt na pražské obrozence, nemusel prosit o pomoc Purkyně. A tak Purkyněovo místo „učitele slavistiky“ postupně zaujal F. L. Čelakovský.

Toto místo náleželo Čelakovskému především fakticky, neboť Smoler absolvoval v letech 1842–1845 u Čelakovského celkem pět semestrů slavistiky. Navíc v létě 1843 podnikl Čelakovský se Smolarem společnou třítydenní cestu do Prahy. Purkyněův vliv na Smolera slábl, k čemuž přispělo mj. i to, že se Purkyně plně věnoval medicíně a po roce 1843 už také nenapsal žádný větší slavistický článek. Naopak Smoler se stal vedle Purkyně Čelakovského nejbližším přítelem ve Vratislavi. Na jaře 1844 zemřela Čelakovskému manželka a ten odjel počátkem července 1844 do Prahy, aby z tohoto otřesu zotavil. Své tři dcery ponechal ve Smolerově péči.³³

Přestože se Smoler při své slavistické práci obracel stále více k jiným obrozencům, zůstával pro Purkyně spolehlivou osobou, na níž se v případě potřeby mohl obracet s důležitými úkoly, jako byla například pomoc P. Kaplińskému (pozdějšímu významnému polskému malíři) v únoru 1844, o kterou požádal Purkyně Cyprian L. Jarochow-

³¹ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, dopis z 27. 10. 1842.

³² Tuto korespondenci srov. v příloze knihy Francev, V. A.: Očerki po istorii češskago vozroždenija. Russko-češskija učenyja svjazy konca XVIII i pervoj poloviny XIX st. Varšava 1902, s. LII, LIV, LX.

Smoler spolupracoval s Dubrovským již od počátků *Dennici-Jutrzenky*. Už v prvních dvou číslech otiskl pojednání o lužickosrbských písních.

³³ Cyž, J.: Jan Arnošt Smoler. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho wótčinka. Budyšin 1975, s. 95; též srov. Smolerův dopis F. L. Čelakovskému z 5. 7. 1844, v němž „podává“ zprávu, jak se dcerám daří. In: Bílý, F. (ed.): Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849. Praha 1912, s. 154–155.

ski.³⁴ Kapliński neuměl dobře německy a přijížděl do Vratislavi na studia. Purkyně zřejmě poprosil Smolera, aby mu pomáhal.³⁵ Jarochoowského seznámil s problematikou Lužice Purkyně již v říjnu 1841 při své cestě do Poznaň. Jarochoowski psal na konci roku 1841: „*Brata Słowianina Smolera, choć osobiście nieznajomego, pozdrawiam z przychylnością pobratymczą*“; a v dalším dopise děkoval Smolerovi za zaslání konverzační příručky *Mały Serb*.³⁶

Do vzájemné korespondence Smolera s Purkyněm bychom mohli zařadit i Smolerův dopis z 27. května 1845, který adresoval Čelakovskému, ale výslovně ho prosil, aby jej dal přečíst i Purkyňovi.³⁷ Na jaře 1845 odjel Čelakovský opět do Prahy, aby si přivezl do Vratislavi novou manželku. Krátké proluky ve výuce využil Smoler a odcestoval do Lužice (do Łazu). Ve zmíněném dopise líčil své dojmy. Uchvátil ho rozmach národní myšlenky za poslední tři roky. Zejména se lužickosrbský duch rozšířil mezi učiteli. Za zcela nepřehlédnutelný považoval nedostatek srbských knih; pomoc viděl v založení *Matice lužickosrbské* podle českého vzoru.

Do Vratislavi se Smoler vrátil v polovině června 1845, avšak po skončení letního semestru opět odjel. Do zimního semestru 1845/1846 už nenastoupil, neboť jej v Lužici plně zaměňovala obrozenecká činnost. Poslední dopis vzájemné korespondence s Purkyněm napsal Smoler 22. března 1846, tedy po definitivním ukončení studií ve Vratislavi. V první polovině dopisu se zmínil o událostech v Lužici, zejména o přípravě další pěvecké slavnosti, na které měly zaznít i tři české písně. Dále prosil Purkyně o zaslání čísel Květů vyšlých po jeho odchodu z Vratislavi. Ve druhé polovině dopisu vzpomínal Smoler na nedělní besedy u Purkyně doma. Z tohoto dopisu také pochází hojně citovaná pasáž o blahodárnosti styku s Purkyněm a Čelakovským: „*Ja so stajnje bohu dżakuju, zo je mje z Wami a z kn. Čelakowskim zeznać dał; přetož, hdyby so to njestalo, da z našim Serbstwom nihdy tak spěchowało njeby, kaž sebi to nětko khwalić můžemy. Teho dla dyrbyju so wuznać: Našu mudrosć mamy z Čech a najwubjerniša pomoc so nam wot Čechow dóstawa. Najnowše swědčenje wo tym je, hdyž praju, zo zaso najbóle na kn. Čelakovskjeho poručenje wondano wot ministerstwa 100 toleř dóstach*.“³⁸ Poslední věta potvrzuje, že Purkyňovo místo „učitele slavistiky“ a zástánce zaujal definitivně Čelakovský. Poznamenejme ještě, že Čelakovského vliv na mladého Smolera byl opravdu velký a ne vždy nacházel pochopení u ostatních lužickosrbských obrozenců.³⁹

³⁴ Opatrny, J. W. (ed.): Korespondencja Polaków z Janem Ewangelistą Purkyniem. Wrocław 1969, s. 111.

³⁵ Kunze, P.: Jan Arnošt Smoler. Ein Leben für sein Volk. Budyšin 1995, s. 75. Toto řešení ostatně naznačoval ve svém dopise i Jarochoowski. Viz předchozí pozn. pod čarou.

³⁶ Jedná se o dopisy z 6. 11. a 21. 12. 1841. In: Opatrny, J. W. (ed.): Korespondencja Polaków z Janem Ewangelistą Purkyniem. Wrocław 1969, s. 158 a 196, s. 109–110; i v dalších následujících listech najdeme pozdravy adresované Smolerovi.

³⁷ Dopis je otištěn v edici Bílý, F. (ed.): Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849. Praha 1912, s. 334–338.

³⁸ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, dopis z 22. 3. 1846. K ministerskému stipendiu srov. Smolerův dopis Čelakovskému z 8. 11. 1845. In: Bílý, F. (ed.): Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849. Praha 1912, s. 375–379.

³⁹ Přílišné ovlivňování Smolerovy pravopisné reformy Čelakovským se úplně nelíbilo Jordánovi, což vyjádřil v dopise z 6. 6. 1846 V. Hankovi. „*Kak so Wam lubi Smolerjowo ř? Ja něwěm, kak dyrbi naš šulski hólčec nawuknyć, při a před pisać? To džě moleńjo a něwestosć bez kónca. Tule žadlawu mysl jo jim Čelakovský napojil! To něje jara šikwane. Dže-li to tak dale, da budžemy my Serbja naposledku čěski a pólski pisać chcyć, a tola (ničo hač) němski pisać*.“

Ve zmíněném dopisu z 22. března 1846 psal Smoler též o přípravě vzniku *Matice lužickosrbské*, avšak více informací hodlal podat až v dopise Čelakovskému. Ten zajišťoval Purkyňovi po Smolerově odchodu z Vratislavi zprostředkované informace o lužickosrbském obrozenci. V dopise z 8. listopadu 1845 (tj. před posledním dopisem psaným Purkyňovi) psal Smoler Čelakovskému o vydařené pěvecké slavnosti a dodával: „*Budžemy z hudźbu bórzy čišćeć dać a Wy a kn. profesor Purkinje, kotrehož z Manuolom a Karolom tysac kroć postrowić dawam, jón potom dóstanjetaj.*“⁴⁰ Jestli se tak skutečně stalo, nevíme. Také o krocích vykonaných pro vznik *Matice lužickosrbské* se Purkyně dozvídal prostřednictvím Čelakovského a s předstihem jim Smoler nabízel členství.⁴¹ O jejím založení psal Smoler do Vratislavi Čelakovskému 29. dubna 1847 a opět oba zval ke vstupu do ní. „*Kaž wěm, dha so Wy a k. prof. Purkyně jara wo našu narodnosć starataj a duž smy sebi zwažili, Was a k. prof. Purkynju luboznje k přistupej k maćicy přeprosyc.*“⁴²

Čelakovský vstoupil do *Matice lužickosrbské* jako jeden z prvních Čechů. Jan Petr míní, že Purkyně do ní nevstoupil, avšak Sigmund Musiat jej uvedl mezi významnými zahraničními členy.⁴³ V seznamech členů otištěných v periodiku *Časopis Maćicy Serbskeje* však Purkyně není.⁴⁴ Podobně se v jeho písemné pozůstalosti žádný diplom o členství nedochoval. V literatuře o Purkyňovi se mylně traduje, že měl na založení *Matice lužickosrbské* velký podíl.⁴⁵

Zprostředkované zprávy o Smolerovi nezajišťoval Purkyňovi jen Čelakovský, ale i členové vratislavského spolku, např. Jan Symank.⁴⁶ Po roce 1848 ustaly nejen Smolerovy kontakty s Purkyněm, ale jeho vztahy s českým prostředím na konci 40. let celkově zesláblly a k obnovení došlo až na jaře 1852. Smoler i Purkyně se mohli setkat při pokládání základního kamene Národního divadla v roce 1868, kterého se první účastnil jako host a druhý jako oficiální zástupce české vědy. Neexistuje však žádný doklad potvrzující obnovení přímých kontaktů Smolera s Purkyněm, v době kdy Purkyně opět působil v Praze. V Purkyňově pozůstalosti je ke Smolerovým dopisům přiložena stránka formá-

In: Francev, V. A. (ed.): *Pis'ma k Vjačeslavu Gankje iz slavyanskich zemel'*. Varšava 1905, s. 426.

⁴⁰ Dopis J. A. Smolera F. L. Čelakovskému z 8. listopadu 1845. In: Bílý, F. (ed.): *Korespondence a zápisky Franta Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849*. Praha 1912, s. 378. Tisk se měl týkat písně *Serbska meja*, která měla na slavnosti velký úspěch.

⁴¹ Dopis J. A. Smolera F. L. Čelakovskému z 28. 2. 1847. Tamtéž, s. 461.

⁴² Dopis J. A. Smolera F. L. Čelakovskému z 29. 4. 1847. Tamtéž, s. 474–475.

⁴³ Petr, J.: J. E. Purkyně a narodne žiwjenje Serbow. *Rozhlad* 37, 1987, s. 372; Musiat, S.: *Maćica Serbska/Mašica Serbska z. t. Krótki zarys stawiznow składnostnje lětušeje 150. rōčnicy załoženja*. *Rozhlad* 47, 1997, č. 1, s. 3.

⁴⁴ Srov. následující seznamy: Seznam členů MS velikonoce 1847 – 31. 12. 1856, ČMS 9/10, 1856/1857, s. 105n.; Seznam členů MS 1. 1. 1857 – 31. 12. 1867, ČMS 20, 1867, s. 613n.; Seznam členů MS 1. 1. 1868 – 31. 12. 1878, ČMS 31.

⁴⁵ Srov. Kudělkovo tvrzení „I založení Towarstwa Maćicy Serbskeje, které se stalo těžištěm národně uvědomovacího úsilí v Lužici, je nutno ve velké míře připsat podnětu Purkyňovu. Dochovaná Smolerova korespondence s Purkyněm obsahuje o těchto faktech nejedno pozoruhodné svědectví.“ (sic!). Kudělka, M. (ed.): *Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X. Slavistické práce*. Praha 1968, s. 51. K roli českých obrozenců při zakládání tohoto lužického spolku nejnověji Urban, Z.: Český podíl na vzniku a činnosti *Matice lužickosrbské*. *Lětopis A* 44, 1997, 2, s. 22–30.

⁴⁶ Dopis J. A. Smolera J. Symankovi z 19. 3. 1841. In: Cyž, J.: *J. A. Smolerowe listowanie z „Młodej Serbskej“ (III. dźěl)*. *Lětopis A* 24, 1977, 1, s. 112.

tu A4 s přehledným zobrazením mluvidel při tvorbě hlásek (jedná se o archaickou finštinu). Kdy popř. při jaké příležitosti daroval Smoler Purkyňovi tento tisk, není známo.⁴⁷ Nabízí se dvě hypotézy. Purkyně se dlouhodobě (1827–1865) věnoval fyziologii lidské řeči, takže takové zobrazení by jako dárek uvítal. Méně pravděpodobná se mi jeví druhá hypotéza související s rozšířením Purkyňových jazykových znalostí o maďarštinu v 60. letech 19. století.

S mnohými slovanskými nadšenci se Smoler seznámil přímo u Purkyně doma (např. s M. P. Pogodinem či O. M. Bodjanským). Roku 1841 byl k Purkyňovi pozván Józef Lompa, který se zde setkal se Smolerem a neopomněl jej pak pozdravovat v dopise. Roku 1852 se Lompa Purkyně písemně tázal, zda nezná Smolerovu přesnou adresu. Škoda, že nemáme odpověď, věděli bychom, zda Purkyně udržoval se svým někdejšími knihovníkem kontakt, byť alespoň zprostředkovaný.⁴⁸ Smolerova korespondence s Maciejowským se dokonce někdy prolínala s dopisy Purkyňovi. Kromě proseb Maciejowského, aby přiložený list odeslal na současnou Smolerovu adresu, je jeden dopis napsán na druhé straně listu pro Purkyně. Časté jsou krátké vzkazy a pozdravy pro Smolera. Maciejowski nabádal Purkyně, aby napsal Lindemu o jeden výtisk svého slovníku pro Smolera.⁴⁹ Zda to Purkyně udělal, opět nevíme vinou mezerovitě zachované korespondence. Pozdravy a „poroučení se“ pro Smolera najdeme v dopisech adresovaných Purkyňovi ještě vícekrát (např. i od T. Żebrowského).

Smoler si Purkyňova přátelství vážil, což zmiňuje v některých svých pracích. V článku pro *Tydzenske Nowiny* v roce 1849 obeznámil čtenáře s Purkyňovým jmenováním profesorem na pražské univerzitě, vyzvedl jeho zásluhy o rozvoj českého národního vědomí a napsal: „Redaktor Tydzenskeje Nowiny zezna so z Purkynju we Wrótsławju a ma so jemu nimo wjele druhich dobrotow za přenje powšitkowne rozpokazanje w Slowjanstwe džakować. Dalšu wučbu dósta wot Čelakovskeho.“⁵⁰ Zejména část „první celkové poučení o Slovanstvu“ vystihuje podstatu Purkyňova významu, tj. jeho organizační roli. Purkyně uvedl Smolera do slovanské problematiky a postaral se, že se seznámil se slovanským světem a též částečně o to, že se slovanský svět seznámil se Smolerem. Po něm pokračoval Čelakovský. Hlavní schůze *Matice lužickosrbské* v roce 1863 byla věnována Purkyňovi jako „wobudžerej Slowjanstwa we Wrótsławju“, jak o tom informoval měsíčník *Lužičan*.⁵¹

Podle uvedených materiálů se vztah Smolera a Purkyně jeví jako bezkonfliktní, přátelský a jednoznačně kladný. Velmi však překvapuje nenápadná poznámka v Hankově korespondenci. Alexandr Fjodorovič Hilferding nechával překládat jedno ze svých děl u Františka Jezbery do němčiny. Překlad měl vyjít u Smolera v Budyšině a Václav Hanka hrál úlohu prostředníka. Smoler si však stěžoval na špatný Jezberův překlad do němčiny. K tomu čteme v Hankově konceptu odpovědi Hilferdingovi: „jest to mrzuto říci, ale pan prof. Purkyně mi pravil, když sem mu to povídal, že on Smolera lépe zná, že to ji-

⁴⁷ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. A. Smoler, připojený tisk.

⁴⁸ Srov. Opatrny, J. W. (ed.): Korespondencja Polaków z Janem Ewangelistą Purkyniem. Wrocław 1969, s. 158 a 196.

⁴⁹ Srov. dopis Maciejowského J. E. Purkyňovi z 14. ledna 1840. In: Opatrny, J. W. (ed.): cit. edice, s. 237.

⁵⁰ Tydzenske Nowiny, 8, 1849, s. 428–429. Citováno dle: Cyž, J.: Jan Arnošt Smoler. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho wótčinca. Budyšin 1975, s. 98.

⁵¹ Srov. Páta, J.: Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové. In: Němec, B. (red.): Jan Ev. Purkyně 1787–1937. Praha 1937, s. 268.

nam směřuje, totiž, že chce vysmoliti vše sám.“⁵² Purkyně naznačoval, že Smoler měl zájem o honorář i za překlad. Bohužel v další Hankově korespondenci není o celé záležitosti žádná zmínka.

Smoler nebyl jediný Lužický Srb, s nímž se Purkyně ve Vratislavi setkal a kterému pomáhal s rozvíjením slavistických znalostí. Již od vzniku *Towarstwa za lužiske stawizny a rěč* se Purkyně zajímal o jeho srbskou sekci a podporoval její členy v slavistickém sebevzdělávání. Dvakrát týdně jim dával hodiny češtiny. „*My Serbjo bjechmy so zajndženu zymu prjotkwzali, čjesku ryč nawuknyć; jedyn wot nas džeše tehodla k kn. Purkinemu a prašeše so pola njeho, na kajke wašnje by so to najljepje stało. Kňeza Purkiňa zweseliše tajke prašenje, zo na mjeseci praješe: Ja sam chcu Waš wučer być.*“ Dále jim byla k dispozici jeho knihovna; několik knih dokonce Purkyně daroval spolkové knihovně.⁵³

Na jaře 1841 došlo k ochlazení vztahů spolku s protektorem prof. Stenzlem, který nakonec odstoupil ze své funkce a spolku hrozilo zrušení. Tomu zabránil Purkyně, který se od 1. července 1841 stal jeho protektorem a držel nad ním ochranou ruku až do svého odchodu do Prahy v roce 1850.⁵⁴ Během 40. let tak měl přímé spojení s veškerou slovenskou (tj. polskou a lužickosrbskou) mládeží studující ve Vratislavi.⁵⁵ Krátce poté, co se ujal vedení i lužickosrbského spolku, upořádal Purkyně hostinu, na niž pozval slovenské studenty; přítomen byl i Maciejowski.⁵⁶ Jako radostnou zprávu, sděloval tyto události Smoler v dopise z 22. června (resp. 15. srpna) 1841 Kollárovi.⁵⁷

Otevřeně vyjádřili členové spolku svůj dík Purkynovi za podporu a za to, že se stal jejich protektorem, ve zprávě o činnosti spolku za zimní semestr 1841/1842 ze dne 7. listopadu 1842.⁵⁸ Není přesně známo nakolik Purkyně zasahoval do chodu spolku, neboť se protokoly srbské sekce zachovaly pouze útržkovitě a v úplnosti jen pro období od 8. listopadu 1841 do 28. února 1842. Členové se zaměřovali na studium lužické srbštiny, protože – jak sami napsali: „*tych druhich Słowjanskich ryčow poznaće hižom pola*

⁵² Francev, V. A. (ed.): *Pis'ma k Vjačeslavu Gankje iz slavyanskich zemel'*. Varšava 1905, s. 210.

⁵³ Srov. Dopis vratislavského towarstwa budyšínskému spolku z 22. 7. 1841. In: Nowotny, P.: *Listy, pisane serbskemu gymnazialnemu towarstwu w Budyšinje z lět 1839–1850*. Lětopis A 12, 1965, 2, s. 218–219. Knihy daroval Towarstwu i další vratislavský profesor, historik B. Hildebrand (1812–1878), který se podílel na chodu historický sekce spolku.

⁵⁴ O tom nás informuje více pramenů: srov. dva dopisy vratislavského Towarstwa lipským kolegům z 24. července 1841 a 29. dubna 1842. In: Cyž, J.: *Z korespondency Wrocławského akademického Towarstwa*. Lětopis A 21, 1974, 2, s. 236–237.

⁵⁵ Srov. Zieniukowa, J.: *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu a kontakty polsko-lużyckie w XIX wieku*. Lětopis A 32, 1985, 1, s. 70–74.

⁵⁶ Srov. dopis Wanače J. A. Smolerovi z 13. 7. 1841. In: Cyž, J.: *J. A. Smolerowe listowanje z „Młodej Serbskej“ (II. džěl)*. Lětopis A 23, 1976, 1, s. 114.

⁵⁷ Smolerův dopis viz Cyž, J.: *Smolerjowa korespondenca z českými a slováckými wótčincami*. Lětopis A 17, 1970, 2, s. 242–243.

⁵⁸ „*Nachdem wir Ihnen, hochverehrter Herr Protektor, den Gang unserer Bestrebungen in Kurzem dargelegt, fühlen wir uns verpflichtet, Ihnen unseren herzlichen Dank zu sagen, so für die Bereitwilligkeit, mit der Sie unserer Bitte, Protektor unseres Vereins zu werden, entgegen gekommen sind, als für die Unterstützung, die Sie uns, besonders den Mitgliedern der wendischen Sektion haben, angedeihen lassen. Mögen Sie uns auch fernerhin Ihr Vertrauen und Ihre wohlwollende Gesinnung erhalten. Dies ist unser aller Wunsch und Bitte, deren Gewährung uns zum weiteren Fortschritt auf der Bahn der Wissenschaft anfeuern wird.*“ Cyž, J.: *Z korespondency Wrocławského akademického Towarstwa*. Lětopis A 21, 1974, 2, s. 249.

*kneza prof. dra. Purkyněho na nejlepší wobstarane je“.*⁵⁹ Určitě měl podíl na vzniku lužickosrbských překladů Čelakovského *Ohlasu písní ruských* a *Rukopisu královédvorského*, které byly později vytištěny v Praze.⁶⁰ Podle posledního dochovaného zápisu srbské sekce z letního semestru 1846 můžeme soudit, že Purkyňovy jazykové hodiny navštěvovali i někteří němečtí studenti. Spolek ve 2. polovině 40. let nedosahoval takových kvalit jako v době Smoleroých studií ve Vratislavi. Možná na to mělo vliv i méně energie a času, které po roce 1843 věnoval Purkyně slavistice. Žádný z Lužických Srbů, kteří se s Purkyněm ve Vratislavi stýkali, nenabyl takového významu jako Smoler, avšak i někteří z nich vystupovali aktivně za práva svého národa. Patřili k nim Julius Eduard Wjelan (1817–1892), Jan Awgust Warko (1821–1862), Korla A. S. Rjeda (1820–1898). Ostatní členové srbské sekce spolku se výrazněji neprojevovali.⁶¹

Kontakty Jana Petra Jordana s Purkyněm se vyvíjely za zcela jiných podmínek než vztah se Smoleroem. Jordan byl totiž po matce katolík, a proto přišel na studia do Prahy a zažíval její obrozeneckou atmosféru. Velký, takřka zásadní, vliv na něj měl V. Hanka, který po Josefu Dobrovském stal poradcem v Lužickém semináři. Jordana doporučil Purkyňovi V. Hanka, který v listu z 22. ledna 1841 oznamoval, že v Praze vyjde Jordanova *Grammatik der wendisch-serbischen Sprache in der Oberlausitz, im Systeme Dobrowský's abgefaßt* a doufal, že si Purkyně vezme alespoň deset kusů.⁶² Purkyně Hankovy naděje nezklamal a sehnal několik prenumerantů, jak se dovídáme z Purkyňovy odpovědi z 4. března 1841. Dále jsme též informováni o jeho spolupráci s Lužickými Srby: „*Co neděli vyučuji trochu mladý Wendy českému jazyku, a mám z nich potěšení. Wendové musejí k nám anebo k Polakům přilnouti, aby svůj tak velmi zanedbaný a zchudlý jazyk zase vzkřísili a obohatili. To moji Wendové dobře uznávají a mnohdykrát zkušejí chtít něco z českého na wendicky překládati.*“⁶³

21. března 1841 děkoval Hanka dopisem za zaslání Purkyňova překladu Schilleroých básní a informoval ho, že Jordan o nich napsal zprávu do pražského časopisu *Ost und West*. Dále Jordana doporučoval Purkyňově přízni, chválil jeho jazykové znalosti a naznačoval, že by byl vhodným kandidátem na jednu z kateder slavistiky, které se měly otevřít na pruských univerzitách ve Vratislavi a Berlíně.⁶⁴ Purkyně s největší pravděpodobností Jordana na tato místa nedoporučoval, protože – jak se dozvídáme z jeho kore-

⁵⁹ Zápisy Towarstwa uveřejnil J. Cyž. Srov. Cyž, J.: Wrocławskie akademiske towarzystwo za stawizny a řeč. Rozhled 18, 1968, s. 54–59.

⁶⁰ Fr. Lad. Čelakowskjeho Wothlós pění ruskich. Do lužisko-serbskeje řeče přeložistaj J. E. Smoler a J. A. Warko. Prazy 1846; Kralo-Dwórski Rukopis. Zebrane lyricko-epicke pění a spěwy. Přeložene wot J. E. Smolerja. Wudačo Wjacysława Hanki. W Praze 1852.

⁶¹ Pro úplnost dodejme, že v Purkyňově pozůstalosti v LAPNP je také uloženo 13 listů týkajících se činnosti spolku. Jedná se o spolkové zprávy, zápisy z voleb, žádosti o knihy postoupené Purkyňovi k posouzení ad. zahrnující období 1838–1847. LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka Akademischer Verein für lausitzische Geschichte und Sprache.

⁶² Dopis V. Hanky J. E. Purkyňovi z 22. 1. 1841. In: Jedlička, J. (ed.): Jana Ev. Purkyně korespondence II. Praha 1925, s. 87–89.

⁶³ Dopis J. E. Purkyně V. Hankovi z 4. 3. 1841. In: Halas, F. X.: K podílu Jana Evangelisty Purkyně na českém národním obrození (Edice korespondence J. E. Purkyně s Václavem Hankou a Pavlem Josefem Šafaříkem. Acta universitatis Carolinae – Historia universitatis Carolinae Pragensia. Tomus XXVII, 1987, Fasc. 1, s. 206.

⁶⁴ Dopis V. Hanky J. E. Purkyňovi z 21. 3. 1841. In: Jedlička, J. (ed.): Jana Ev. Purkyně korespondence II. Praha 1925, s. 90. Zmíněné katedry slavistiky nakonec obsadili Polák W. Cybalski a F. L. Čelakovský.

spondence z počátku 40. let 19. století – favorizoval Čelakovského a Šafaříka, a když Šafařík odmítl, navrhoval Poláka Wojciecha Cybulskeho.⁶⁵

Z korespondence Jordana s Purkyněm se dochovaly pouze čtyři odeslané Jordanovy dopisy. Prvním z nich poslal Jordan 22. prosince 1841 z Lipska. Napsal jej česky, byť jeho jazykový projev byl značně nejistý a ukazuje, že pisatel nezvládl češtinu bezvadně. Kromě různých chyb list obsahoval i četné lausatismy. Purkyně, jehož česky psaný projev také nebyl úplně perfektní, opravil nejhorší chyby přímo v dopisu tužkou.⁶⁶

V úvodních řádcích děkoval Purkyněvi za rozšiřování jeho mluvnice, z čehož můžeme usuzovat, že se jedná o vůbec první dopis z jejich vzájemné korespondence. Psal, že odjel do Lipska, protože očekával, že bude na zdejší univerzitě jmenován učitelem slovanských jazyků a literatur. Shromáždil zde kolem sebe další Lužické Srby a založil nový spolek.⁶⁷ Dále navrhoval, aby se podle jeho uspořádání přeorganizovaly i lužcko-srbské spolky v Budyšině a Vratislavi. Více o tom měl Purkyněvi sdělit Mosak-Kłosopolski.

Další dopis následoval až 11. října 1842, avšak již z úvodních vět můžeme soudit, že existovala víceméně pravidelná, avšak dnes ztracená, korespondence. „*Mnoho obtěžoval sem Vašnost již psání mými; ale není možné, teho se vymínauti, i tak opět piši Wam.*“ V dopisu podrobně popsal obsah připravovaného prvního čísla časopisu *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft* (dále jen *Jahrbücher*). Žádal Purkyně o zhodnocení obsahu čísla, posouzení seznamu slovanských časopisů, které hodlal odebírat, a o napsání článku pro svůj časopis. Nakonec prosil o zapůjčení některých periodik. Do Jordanových *Jahrbücher* přispěl Purkyně krátkým náčrtem historie Matice české – *Eine Kurze Geschichte der Matice czeska*,⁶⁸ který byl však překladem článku napsaného pro polský *Tygodnik Literacki*.⁶⁹

Z uvedeného dopisu je zřejmé Jordanovo vysoké mínění o Purkyněvi vytvořené pod vlivem pražského pobytu. Jordan prosil vlastně Purkyně o konzultace, jako by si dopisoval s věhlasným slavistou. V tomto případě se Jordan obrátil na správného člověka. Purkyně odebíral mnoho různých slovanských časopisů (mj. i několik ruských, které si od něho půjčoval i P. J. Šafařík, neboť se k nim nikde jinde nemohl dostat) a měl jasnou představu o obsahu dobrého časopisu.

Bohužel Purkyněovo mínění o prvním čísle *Jahrbücher* či odebíraných časopisech neznáme. Víme jen, že požadovaná periodika Jordanovi zapůjčil, protože ten za ně děkoval v dalším dopisu psaném z Lipska 7. prosince 1842. Dále obeznamoval Purkyně o

⁶⁵ Srov. Purkyněovu korespondenci v těchto edicích: Bílý, F. (ed.): Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849. Praha 1912; Halas, F. X.: K podílu Jana Evangelisty Purkyně na českém národním obrození (Edice korespondence J. E. Purkyně s Václavem Hankou a Pavlem Josefem Šafaříkem. Acta universitatis Carolinae – Historia universitatis Carolinae Pragensia. T. XXVII, 1987, Fasc. 1, s. 171–231; Jedlička, J. (ed.): Jana Ev. Purkyně korespondence I.–II. Praha 1920–1925.

⁶⁶ Nevětší problémy dělala Jordanovi kvantita českých samohlásek. Purkyně své opravy vepisoval přímo do dopisů nebo na jejich okraje.

⁶⁷ Jordan má nejspíše na mysli Akademiske slowjanske towarzstwo/Akademischer Slawenverein. Podrobnosti ke spolku viz Musiat, S.: Sorbische/Wendische Vereine 1716–1937. Budyšin 2001, s. 55–57.

⁶⁸ Eine kurze Geschichte der Matice czeska. Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft I, 1843, Heft 4, s. 257–265.

⁶⁹ Krótki rys historii Maticy Czeskiej. Tygodnik Literacki, 1843, č. 20–23. Srov. Kardyni-Pelikánová, J.: Styky Jana Ev. Purkyně s časopisy „Tygodnik Literacki“ a „Dennica Jutrzenka“. Slezský sborník 60, 1962, s. 83.

tisku *Jahrbücher, Jutničky*⁷⁰ a Kłosopolského německém překladu Šafaříkových *Slovanských starožitností*. Doporučoval Purkyněvi k přečtení brožuru *Slaven, Russen, Germanen. Ihre gegenseitigen Verhältnisse in der Gegenwart und Zukunft* (Lipsko 1843), jejíž autor je neznámý, ale pravděpodobně se jednalo o Jordana.⁷¹ Druhá polovina dopisu je svědectvím o zapojení Jordana do pokusu získat Purkyně pro spolupráci s konzervativně šlechtickým křídlem polské emigrace, v jehož čele stál kníže Adam J. Czartoryski. Když projížděl Czartoryski Lipskem, seznámil se Jordan s jeho politickým důvěrníkem Ludvíkem Orpiszewským, po němž poslal Purkyněvi zmiňovaný dopis.⁷² Tato spolupráce však nebyla navázána.⁷³ Jordan znal Purkyně jen málo, když očekával, že by se zapojil do činnosti spojené s politikou, jíž se během vratislavského působení vyhýbal. Na konci zmíněného dopisu Jordan oznamoval, že byl konečně jmenován lektorem slovanských jazyků na lipské univerzitě. Jelikož nenásledují žádná slova díky, můžeme to chápat jako potvrzení domněnky, že se Purkyně v záležitosti Jordanovy slavnostní kariéry nijak neangažoval.

Poslední dochovaný dopis jejich vzájemné korespondence byl opět napsán po delším časovém odstupu, a to 15. srpna 1843. Jordan se uchýlil k němčině, za což se v úvodních větách omluvil. Dopis dosvědčuje, že jeho autor byl všestranně zahlcen prací vlastní i redakční a že se na něj obraceli Slované v různých záležitostech. Jordan v dopisu děkoval za poslané knihy, o kterých přislíbil podat zprávu v *Jutničce*. Dále zmínil Kašuby a litoval, že „*man nicht mehr von diesem Volke weiß; haben Sie doch die Güte, den jungen Verfasser ja recht aufzumuntern, mir noch mehr solche Data über sein Volk zu liefern.*“⁷⁴ Zmíněným autorem myslel nespíše Floriana Ceynowu, který studoval lékařství ve Vratislavi a stýkal se s Purkyněm i Čelakovským. Škoda, že se nedochoval předchozí Purkyněův dopis, na který Jordan reaguje. Věděli bychom o této lužicko-česko-kašubské spolupráci více. Dále připojil poznámky k nějaké chystané polemice o německém postupu proti Polákům ve Slezsku, kterou (asi na Purkyněovu prosbu) měl pomoci vydat. Její redakce byl ochotný se ujmout jen za předpokladu, že mu budou dána přesná data a fakta. Oznamoval, že již má nakladatele, ale musí se zaručit, že se jedná o dobrou věc, což zatím nemůže. Tuto část dopisu osvětluje Purkyněova korespondence s J. Lompou.

⁷⁰ Jordan má na mysli časopis Serbska Jutnička, kterou od srpna 1842 vydával v Lipsku po zániku Jutničky (Jutmičky) v Budyšině v červnu téhož roku.

⁷¹ Srov. Páta, J.: Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové. In: Němec, B. (red.): Jan Ev. Purkyně 1787–1937. Praha 1937, s. 283 (poznámka pod čarou 54); nebo též Wollman, F.: Slavismy a anti-slavismy za jara národů. Praha 1968, s. 86. Wollman zastával stanovisko, že autorem byl J. E. Vocel.

⁷² „*Psaničko toto dostanete od rodaka našeho, polaka z Paryżu, který s knížetem Cz[artoryskim] jede w Berlin. Wěrný to Polák i wěrný Slowan – piše mi Zach (naš František) o nim w této slowa: Neomeškejte ho panu Prof. Purkyněmu nejsrdečněji poroučit. Ulehčíte mu owšem hlubější poněti Slowanstwa, neobjte se sprawne i srdečne slowo s nim promluvit. Ja rukojmí jeho Taktu, jak je soukromného užíwani všeho, což mu řeknete i oznamíte. My to i nam i bratram našim polskim powinni sme každy příležitosti použití, abychom jim naše wecy ozjewili. Toto Wam i mi dost. Prosym proto nejsrdečněji ho přiwrziti, jestli on – už možna – we Wratislaw přijede, i pisemně wšecké prameny naši narodnosti i pomucky našich pracowni mu uložit. On to zaslauha za srdečne jeho obnimani slowanstwa, i – dejž Bůh! – snad bude organem, kterym i jiny jeho bratři w Paryżu se dowěduji, co my chceme i jakými to prostředky!*“ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. P. Jordan, dopis z 7. 12. 1842.

⁷³ Žáček, V.: Jan Evangelista Purkyně. Praha 1987, s. 138–139.

⁷⁴ LAPNP, fond J. E. Purkyně, složka J. P. Jordan, dopis z 15. 8. 1843.

Po útoku německé publicistiky na jazyk užívaný v Horním Slezsku, který označila za nepolský, napsal J. Lompa brožuru *Obrona Górnoszlązaków (Verteidigung der Oberschlesier)*, kterou poslal Purkyňovi, jenž ji pravděpodobně předal Jordanovi k tisku. Ten žádal její důsledné přepracování a naznačoval možnost obrátit se ke králi a předložit mu stížnost.⁷⁵ Lompa Jordanovy podmínky nesplnil. Nevíme však, zda proto, že nechtěl nebo proto, že mu o tom Purkyně nenapsal. Nedochoval se totiž ani jeden Purkyňův dopis Lompovi. Zato v přijatých dopisech nacházíme několik narážek na zmiňovanou záležitost. Například v dopisu z 1. července 1843 Lompa poukazoval na to, že někdo v Jordanově *Jahrbücher* otiskl výtah z jeho brožury, což vyvolalo další polemiku pruského tisku. Menší zmínky o brožuře *Obrona Górnoszlązaków* nacházíme i v dopisech ze 7. prosince 1843 a 9. listopadu 1844, kdy Lompa žádal vrácení svého rukopisu.⁷⁶

Podobně vinou nedochovaných pramenů nemáme podrobné zprávy o tom, jak se Purkyně vypořádal se stížností W. A. Maciejowského na Jordana, kterou mu adresoval v dopisu z 2. května 1843. Jordan se na stránkách svých *Jahrbücher* vyjádřil kriticky o jeho díle *Historia literatury polskiej*. Maciejowski vysvětlil v dlouhém dopisu Purkyňovi Jordanovy omyly a prosil jej, aby podaná vysvětlení předal Jordanovi. Ten se však v posledním známém dopisu z poloviny srpna 1843 (tj. čtyři měsíce po napsání Maciejowského stížnosti) o Maciejowském ani jeho díle nezmínil.

Jordan se účastnil v roce 1848 Slovanského sjezdu v Praze,⁷⁷ za což byl zbaven univerzitního místa v Lipsku, a proto se přestěhoval do Prahy, kde se podílel na vydávání a redigování některých tiskovin. Po porážce revoluce se stáhl z lužickosrbského veřejného života a přestal podporovat snahy svých krajanů. Věnoval se hospodářským zájmům a stal se úspěšným obchodníkem. Přestože pobýval v Praze, jen stěží se dá předpokládat, že by se stýkal s Purkyněm.

V roce 1850 se Purkyně vrátil do vlasti a začal působit na pražské univerzitě. Jeho kontakty z Lužickými Srby značně polevily. Purkyně se v Praze věnoval především lékařské vědecké práci a problémům českého národního života. Již zmíněná Purkyňova knihovna obsahovala podle seznamu pro pozůstalostní řízení 22 lužickosrbských knih. V oddíle „wendisch“ měl profesor uloženo jen šest knih, avšak v celé knihovně lze nalézt dalších 16 svazků. Nejedná se o číslo konečné, protože v soupisu chybí např. Smolerova konverzační příručka *Mały Serb*, kterou Purkyně bezpečně vlastnil. Knihovna obsahovala zásadní příručky k lužickosrbskému jazyku (Jordanovu a Zejlerovu mluvnici, Smolerův a Jordanův slovník ad.). Všechny pocházely z doby Purkyňova působení ve Vratislavi. Jen dva svazky byly z pozdější doby, oba vydané Smolerem.⁷⁸ Ale i k údajům o množství lužickosrbských knih v Purkyňově knihovně bychom měli přistupovat opatrně. Obsah knihovny usměrňovaly možnosti slovanské knihy a časopisy získávat. Odtud také disproporce nejen v jeho knihovně, ale i v korespondenci a stycích, kde převažuje např. podíl lužickosrbský nad podílem „ilyrským“. Také poměrně velký rozsah Purkyňových styků s Poláky není dán mimořádným a zvláštním zájmem o polštinu a polskou literaturu, nýbrž v první řadě dlouholetým působením ve Vratislavi.⁷⁹

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ K tomu dále srov. Ender, J.: *Obrońcy ludu śląskiego*. Warszawa 1955, s. 26–27.

⁷⁷ Podrobnosti k tomu viz Schmidt, M.: *Dr. Jan Pětr Jordan. Jeho žiwjenje a skutkowanje wot lěta 1848*. Budyšin 1962, s. 15–36.

⁷⁸ K Purkyňově knihovně více viz: Sajner, J. – Žilka, S.: *Vztah Jana Ev. Purkyně k Lužickým Srbům ve světle jeho knihovny*. *Lětopis A* 16, 1969, 2, s. 132–136.

⁷⁹ Kudělka, M.: *Slavistické práce Jana Ev. Purkyně*. In: Kudělka, M. (ed.): *Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X. Slavistické práce*. Praha 1968, s. 50.

Jako spíše zbožné přání než konstatování skutečnosti se mi zdá tvrzení J. Petra, že Purkyně „*nawróciłsi so l. 1850 do Prahi jako sławny profesor fizjologije sćěhowaše wón dale postup serbskeho pismowstwa, woteběraše serbske knihi a časopisy.*“⁸⁰ Po návratu do Prahy byli jedinými Lužickými Srby, s nimiž se Purkyně stýkal, chovanci pražského *Lužického semináře*, jejichž nedělní besedy spolku *Serbowka* navštěvoval.⁸¹ O Purkyňově smrti v roce 1869 však nepřinesly žádnou zprávu ani *Serbske Nowiny*, ani *Lužičan*.⁸²

Purkyňův vztah k Lužickým Srbům se odrazil i v jeho slavistické publicistice.⁸³ Ne-napsal sice ani jeden článek věnující se výhradně Lužickým Srbům, přesto nacházíme v jeho pracích velké množství sorabistických zmínek či poznámek. Podobně jako zbytek jeho slavistické publikační činnosti neměly jednotný koncept ani vědecký účel. Spíše bychom mohli říci, že je Purkyně uváděl hlavně pro úplnost. Tomu odpovídal i jejich obecně informativní charakter. První připomenutí Lužických Srbů nacházíme v Purkyňových recenzích na Šafaříkovy a Palackého práce.⁸⁴ Jen velmi krátce poukazuje na starší dějiny obou Lužic v článku *Über die Bewegungen und Richtungen in der neuböhmischen Literatur. Von Professor Dr. Purkinje in Breslau (O ruchu i kierunku literatury nowoczeskiej. Artykuł napisany przez prof. Purkinjego)*,⁸⁵ kde se stručně vrátil k násilné christianizaci polabských a pobaltských Slovanů, jejichž přeživším pozůstatkem jsou Lužičtí Srbové. Současnosti tehdejší Lužice se Purkyně věnoval v zásadním článku *O литературном единстве между славянскими племенами (O jedności literackiej między plemionami słowiańskimi)* otištěném v časopisu *Dennica-Jutrzenka* roku 1842.⁸⁶ O Lužických Srbech uvedl, že se u nich rozvíjelo národní hnutí, které vyvolávalo sympatie především Čechů a Poláků. Vznikající světská literatura vycházela z lidové slovesnosti, psal Purkyně, čímž mj. docenoval Smolеровu sběratelskou činnost. Chválil lužické vlastence za to, že si osvojovali další slovanské jazyky a s jejich pomocí rozvíjeli svou mateřtinu. Radil jim, aby v budoucnosti překládali nejvýznamnější slovanská literární díla do němčiny a tím se stali prostředníky mezi Germány a Slovany. Jejich jazyk nepovažoval za rovnocenný ostatním slovanským řečím, ale předpokládal, že se jim v budoucnu vyrovná a obohatí je.⁸⁷

S názorem o „kulturních prostřednících“ korespondovalo i Purkyňovo přesvědčení o slovanské vzájemnosti směřující k duchovním hodnotám světové kultury a kulturní výměně mezi Západem a slovanským Východem, které bylo patrné i ve stati *Über den*

⁸⁰ Petr, J.: J. E. Purkyně a narodne žiwjenje Serbow. *Rozhled* 37, 1987, 12, s. 374.

⁸¹ Páta, J.: Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové. In: Němec, B. (red.): *Jan Ev. Purkyně 1787–1937*. Praha 1937, s. 267–268.

⁸² Cyž, J.: Smolerojowa korespondenca z češkimi a slowakskimi wótčincami. *Lětopis A* 17, 1970, 2, s. 249.

⁸³ Srov. Petr, J.: J. E. Purkyně a narodne žiwjenje Serbow. *Rozhled* 37, 1987, s. 371–374.

⁸⁴ Recenze: Šafařík, P. J.: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, 1830, s. 431–446 a Recenze: Palacký, F. – Šafařík, J. P.: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*. *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, 1841, s. 99–112. Viz též Kruta, V. – Hornof, Z. (eds.): *Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy V*. Praha 1951, s. 89–99 a 184–193.

⁸⁵ Německá verze byla publikována v časopisu *Magazin für die Literatur des Auslandes*, 1836, č. 32. a 33. Polská mutace článku vyšla v *Tygodniku Literackém*, 1838, č. 15. a 16. Obě verze viz Kudělka, M. (ed.): *Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X*. Praha 1968, s. 67–91.

⁸⁶ Obě jazykové verze i s komentářem a vysvětlivkami viz Kudělka, M. (ed.): *Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X*. Praha 1968, s. 144–170.

⁸⁷ Tamtéž, s. 148 a 152–153.

*gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung von Leo, Grafen von Thun.*⁸⁸ Podle Purkyně nebylo důležité, který národ dané duchovní hodnoty vytvořil, ale že z nich čerpali všichni, čímž se navzájem obohacovali. V duchu tohoto procesu nikdy „nezlomil hůl“ nad malými národy, které stejně jako velké mohly přispět ke světové kultuře. Jako přesvědčený humanista kritizoval poněmčovací snahy v obou Lužicích. Opakovaně radil německým šovinistům vzdát se germanizační politiky a místo ní přistoupit ke Slovanům s důvěrou a snahou o dialog. Národnostní poměry v Prusku zachytil Purkyně v článku *Pohled na početní poměry negermánských národů v pruském státu* z roku 1840,⁸⁹ v němž na základě různých německých pramenů vypočítal, že v Prusku nežili jen Němci, ale také Poláci (k nimž řadil i Kašuby), Lužičtí Srbové, Češi, Litevci a Valoni. Vyjmenoval sedm srbsko-německých dvoujazyčných okresů v lehnickém a frankobrodském ředitelství (rothenburgský, wojerowský, kalawský, gródkowský, żorawský, chotěbuzský a lubnický). Celkový počet obyvatel těchto okresů byl podle údajů z roku 1837 190 401, z čehož Lužičtí Srbové tvořili asi 76 000. Psal, že srbština se používala hlavně na vesnici a v rodinném prostředí.

Nakonec bych rád připojil několik doplňující souvislosti. Purkyně podal pomocnou ruku nejen Lužickým Srbům, ale také Polákům. Slova vděku, kterých se mu dostalo z Lužice, nelze považovat za výjimečná. Zpracování vděčnosti, kterou ho Poláci zahrnuli, by vydalo na samostatnou studii. Podobně jako J. A. Smoler hovořil o Purkyňovi jako o svém učiteli slavistiky i Polák Henryk Szuman. Purkyňova slavistická činnost měla své limity. Současníci si ho na jedné straně vážili, na druhé však neváhali vystoupit s ostrou kritikou a nepřímou označit jeho slavistická snažení za diletantismus. Nejlépe to dokládají komentáře Šafaříka a Čelakovského. Pro nedostatek archivních materiálů nelze dokázat, zda si mladý Smoler (a ostatní Lužičtí Srbové) uvědomoval meze Purkyňovy slavistické činnosti jako Šafařík či Čelakovský.⁹⁰ Po té, co rozšířil Smoler své kontakty na počátku 40. let 19. století, nespolehal jen na Purkyňovy rady a názory. Vliv Čechů na lužické národní obrození se dá označit za výjimečný a je srovnatelný jen s polským.⁹¹

⁸⁸ Referát *Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung von Leo, Grafen von Thun* byl otištěn r. 1842 v časopise *Tygodnik Literacki*; Kudělka, M. (ed.): Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy X. Praha 1968, s. 171–197.

⁸⁹ *Pohled na početní poměry negermánských národů v pruském státu*, *Časopis Českého museum*, 1840, roč. 14, sv. 3, s. 274–289; Kruta, V. – Hornof, Z. (eds.): Jan Evangelista Purkyně. Sebrané spisy IX. Praha 1965, s. 332–343.

⁹⁰ Přestože Šafařík i Čelakovský patřili do okruhu Purkyňových blízkých přátel, neváhali vystoupit s kritikou některých jeho slavistických počinů. Např. v souvislosti s Purkyňovým návrhem na zavedení jednotného slovanského písma – latinky – psal 15. února 1842 Šafařík Boďanskému „...ostatně pro věc samu netřeba se ničeho báti. Jest to stéblo slámy do Dunaje hozené, aby ho zastavilo! Jen toho při tom litovati, že moudré hlavy na takové scestnosti přicházejí, ježto měly něco lepšího dělati.“ Citováno dle Paul, K.: J. E. Purkyně a P. J. Šafařík. In: Němec, B. (red.): Jan Ev. Purkyně 1787–1937. Sborník statí k 150. výročí narozenin českého učenice. Praha 1937, s. 291.

O Purkyňově politickém vystoupení na pražských událostech roku 1848 napsal Čelakovský J. V. Fričovi: „...ten mi dal světlo! – Ten tam byl platen co husa v nebi. Bylo-li podobných z české strany více, nedivím se, že jednání slovanského sjezdu na takové bezcestí přišlo.“ Dopis F. L. Čelakovského J. V. Fričovi z 26. 6. 1848. In: Bílý, F. (ed.): Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. III. 1842–1849. Praha 1912, s. 604.

⁹¹ Srov. Páta, J.: Lužickosrbské národní obrození a československá účast v něm. *Slávia*, 2, 1923/1924, s. 344–370; Filipová, H.: Česká účast na národním obrození Lužických Srbů. *Estetika*, 38, 2002, 2–4, s. 142–157; Petr, J.: Polská účast v životě Lužických Srbů v první polovině XIX. stol. *Slavica Pragensia* 1, 1957, s. 207–220.

Purkyně byl však jen jedním z českých obrozenců, kteří na Lužické Srby působili. Překvapuje však, že po Purkyňově úmrtí v roce 1869 (tedy za Smolerova života a rok po jeho návštěvě Prahy), Lužičtí Srbové nevzpomněli jeho přínos pro Lužici. V. Hanka uctili oslavnou básní napsanou Michałem Hórnikem (nebo Smolerem).⁹² Šafaříkově významu věnoval Smoler delší článek (resp. nekrolog) v periodiku *Serbske Nowiny*.⁹³ Když zemřel v roce 1889 František Doucha, byl na jeho rakvi věnec i od Lužických Srbů a Mikołaj Żur napsal do časopisu *Lužičan* článek plný úcty a vděku.⁹⁴ Takových poct se Purkyně nedočkal.

Purkyňovým hlavním přínosem pro lužickosrbské národní obrození je, že zdůrazňoval slovanství a nutnost slovanské spolupráce. Lužickosrbským studentům věnoval stejně intenzivní pozornost jako polským. Zatímco vztah se Smolerem a ostatními „vratislavskými“ Lužickými Srby měl charakter vztahu učitele s žáky, kontakty s Jordanem byly čistě kolegiálního rázu. Vyrůstající množství práce po otevření fyziologického ústavu (tj. od počátku 40. let) znamenalo oslabení Purkyňovy slavistické činnosti a méně energie věnované slovanským studentům. Po příchodu F. L. Čelakovského do Vratislavi a zahájení výuky slavistiky stál Purkyně mírně stranou. Jeho vliv na Lužické Srby byl jednoznačně kladný, ale nesmíme zapomínat na fakt, že se svojí intenzitou ani rozsahem nevyňikal z rámce vlivu a pomoci, kterou poskytlo české prostředí tomuto nejmenšímu slovanskému národu.

⁹² Srov. Kunze, P.: Jan Arnošt Smoler. Ein Leben für sein Volk. Budyšin 1995, s. 213; Lorencová, M.: Václav Hanka a Lužičtí Srbové. Lětopis A 3, 1955, s. 202.

⁹³ *Serbske Nowiny* 1861, s. 208.

⁹⁴ Srov. Páta, J.: Z českého listowanja J. E. Smolerja. Přinošk k stawiznam česko-serbskich počahow. Časopis Mačicy Serbskeje 1919, s. 83.